

Frančišek Kosar.

(Spisal dr. A. Medved.)

Veseli se mati prava,
Ko časti se njeni sin; —
Le raduj se mati Slava:
Tvoj najboljši ta je sin!

Kosar Slomšku.

Težko je pisati življenjepis velikim, slavnim možem. Kdo vé, ali popis zadene resnico, ali doseže vrline slovečih velikanov? Ni se-li bati, da narod ne bo dobil dostojnega pojma o njih, da bo prenizko čislal njih zasluge in preskromno slavil njih zlate čednosti, ko bo čital borne vrstice o njihovem delavnem življenju?

Je-li torej čudno, da se ustavlja pravicoljubno pero, ko je treba opisati življenje Frančiška Kosarja — nepozabnega Kosarja, katerega bi imeli še tako radi med seboj in katerega sveži grob zalivamo z grenkimi solzami? Toda jedno tolažilo vendar imamo: to so vnete besede, katere je govoril čudotvorni Gregorij ob smrti svojega nedosežnega učitelja, veleučnega Origena, rekoč: „Tvojih čednostij, o predragi, ne more nikdo zmanjšati, nikdo obsenčiti. Kar je božjega, ostane neizpremenljivo; slab, nezadosten govor mu ne more škoditi. Plemenit in hvalevreden pa je že poskus, tebe proslavljati, ako tudi se govor ne more povspeti do tvoje visokosti...“ Te besede nam dajó pogum, ko zremo na preminulega Kosarja z namenom, da bi popisali njegovo življenje.

* * *

Rajsko lepa je savinjska dolina na spodnjem Štírskem. Kdo ne bi je ljubil? Cvetoči vrtovi krog in krog, plodovito polje se ti smehlja. Ob stranéh pa se razprostira venec zelenih gričev in gor z belimi cerkvicami. Zdrav slovenski

„DOM in SVET“ 1894, št. 15.

rod biva tod, čil in bister mu je duh, blago in za narod neupogljivo srcé mu bíje v prséh. Savinčani so dika in ponos vrléh Slovencev. — Sredi te prekrasne, od Boga toli blagoslovljene doline stoji prijazen trg, „vesele“ Braslovče. Tu se je rodil v hiši šte. 6 dné 10. kimovca leta 1823. Frančišek Kosar. Njegov oče

Frančišek Kosar.

Jožef je bil imovit tržan, usnjar po obrtu. Zraven je opravljal dolgo vrsto let do svoje smrti častno službo trškega župana. Mati, rojena Marija Kovačeva, je bila posebno dobrotljiva in pobožna, čislana daleč okoli. Da je bila odgoja mladega Frančiška skrbna, pač ni treba zatrjevati. Sedemletni Francek je začel obiskavati domačo šolo. Ko jo dovrši v treh letih, vzame ga k sebi njegov stric, ki je bil priljubljen gvardijan očetov frančiškanov v Kamniku. Tam dovrši vrli mladenič l. 1834. tretji razred izredno dobre samostanske šole. Stric se preseli to leto kot provincijal v Novo mesto. S seboj pa vzame prebrisanega

Frančiška ter mu pomore, da pride l. 1835. v latinske šole. Kosar je tu vedno prvi, najboljši dijak. V njegovih spričevalih — pač zlata vrednih — ni videti drugega, kakor same „velike eminencije“. Ko dovrši leta 1840. novomeško gimnazijo, gré v Ljubljano v modroslovje (1840 do 1842). Premeni je kraj svojega delovanja, a ne jeklene marljivosti in angelsko lepega vedenja. Kosarjevi veliki nadarjenosti se je vse čudilo, v spričevalih se kažejo zopet same „velike

eminencije“. Posebno zgodovina in matematika sta mu bila najljubša predmeta, v nji je dosegel najboljše uspehe. Zraven zapovedanih predmetov se je pa učil še mnogo lepega in koristnega zasebno. Dobro vedoč, da „kolikor jezikov znaš, toliko ljudi veljaš“, pečal se je marljivo z jeziki. Francoščina in laščina sta mu bili najslajša zabava v prostih urah. Ne — ne v prostih urah, kajti Kosar takih ni imel nikdar, kakor jih sploh nobeden dijak ne sme imeti; pri Kosarju je bilo vse točno razdeljeno za duševno delo, za goli počitek ni bilo časa. „Počivali bomo v grobu, tam bo za to časa dovolj!“ Po dovršenem modroslovju se dični Kosar ni pomišljal, kam bi šel; Heraklejevih izkušnjav ni poznal. Z vsem mladeniškem ognjem je plamtel za Boga in njegovo kraljestvo. Kje bi bolj netil to navdušenje, kakor v duhovskem stanu? Pobožno nedolžno srce ga je gnalo v misijonsko družbo Lazaristov v Celju. A zaradi preslabega zdravja zapusti kmalu tihotno samoto. Vendar duhovnik je hotel postati. V jeseni leta 1843. stopi v celovško bogoslovje. Molatev mu je bila najmilejše zavetje. A pobožnost sama bogoslovcu, še manj pa duhovniku, ni dovolj. Kaj že pravi duhoviti Görres? Tako-le dé: „Pobožnost in učenost sta dve očesi na obrazu duhovnikovem.“ Potem pa z res Salomonovo modrostjo dovtipno dostavlja: „In jednooki človek ni nikdar lep.“ Kosar je koprnel po dovršeni učenosti v vsakojaki stroki. A kako bi se učil? Njegovo visoko, vitko telo se je itak bojevalo s smrtjo, sedaj so mu pa še oči oslabele tako, da mu je zdravnik povsem prepovedal čitanje in pisanje. Bila je nevarnost, da popolnoma oslepi. Leta ni smel pogledati knjige; tovariši so mu po jedenkrat glasno čitali, kar se je bilo učiti, in vendar . . . Kosar je vse izkušnje najbolje dovršil; v spričevalih, ki so pred menoj, zopet same „velike eminencije“. To je bila torej nadarjenost in pazljivost!

Dné 15. kimovca l. 1846. je bil posvečen v duhovnika, in sicer prvi od preslavnega škofa Slomškega. Kako je bila uslišana prošnja, katero je molil Slomšek nad prvim svojim posvečencem!

Leto pozneje se poslovi Kosar od toli dragoga bogoslovja ter nastopi svojo službo kot

kapelan v Poličanah. Tu je izpolnjeval z apostolsko gorečnostjo vzvišeni duhovski poklic. A kaj ga zadene? Že prvo leto zopet oboli; bilo mu je huje in huje; pomoči ni bilo od nikoder; pričakoval je smrt, odrešenico iz solzne doline. Dné 22. mal. travna l. 1848. se odpove službi smrtno bolan ter stopi v začasni pokoj. Ni grenkejše žalosti, kakor če ne moremo delati, ko hrepenimo po delu. Ta žalost je razjedala Kosarjevo srce. Poln visokoletečih načrtov, s celim srcem vnet za neumorno delovanje — videl je tužno zahajajočo zvezdo svojega trnjevega življenja. Sedem let je iskal zdravja v pokoju deloma v Poličanah, deloma v Braslovčah. A dolgo ni bilo upanja. Bila je res očitna božja pomoč, ko se mu je zboljšalo l. 1855. Odslej je zdravje napredovalo tako veselo, da je že 24. mal. travna l. 1855. nastopil v Braslovčah kapelansko službo, katero je vestno opravljal do 31. prosinca l. 1856. Nikdo se ni bolj veselil njegovega ozdravljenja, kakor škof Slomšek, zakaj poznal je dragocene sposobnosti Kosarjeve. „Novi opera ejus et fide ejus.“ Zato ga je kmalu poklical k sebi v Št. Andraž na Koroško, kjer je bil potem Kosar korni vikar in duhovni voditelj semeniški. Tukaj se je trudil s Slomšekom, da se je premestil škofijski sedež v Maribor. Za to zaslugo so štajerski Slovenci Slomšku in Kosarju neizrekljivo hvaležni.

Mnogo let je deloval tukaj, dokler se ni dné 1. svečana leta 1865. preselil za dekana v Kozje, kjer čislajo še dandanes vsi, ki se ga spominjajo, njegovo delovanje. A to mesto je bilo za njegove moči preskromno; dné 4. grudna leta 1870. postane kanonik v Mariboru. V tej službi si je pri Mariborčanih in po celi naši domovini pridobil neomejeno spoštovanje. Vse ga je čislalo. Tudi sv. oče so ga odlikovali s svetinjo „pro Ecclesia et Pontifice“ in mu dali čast rimskega prelata. Ko je umrl blagi škof Stepišnik, bil je Kosar upravitelj lavantinske škofije. — Dné 15. sušca l. 1893. je bil Kosar imenovan stolnim dekanom. Žal, da je tako malo časa živel na tem odličnem mestu. Bolan je šel letos 7. rožnika v pomorsko zdravišče v Iki, kjer je že v noči 10.—11. rožnika nagloma umrl. Njegovo truplo so prepeljali v Maribor ter dné 14. rožnika slovesno pokopali tik groba

slovenskega vzornika Slomškega. Krasen je bil nagrobni govor, v katerem je sam vladika dr. Michael Napotnik proslavljal nepozabljivega pokojnika. „Ime Franca Kosarja se bode vedno s častjo imenovalo v lavantinski škofiji in še daleč čez njene meje. Velezveden v bogoslovskih in posvetnih znanostih je bil luč škofiji . . . Med nami ostane njegov duh, ki se razodeva v dobrih delih in krepostih. Njegova usta so sicer umolknila, toda njegov vzgled nam bode v veden poduk!“ Res za nauk naj nam bodo Kosarjev svetli vzgled in njegova lepa dela.

Kosar je bil jako vesele narave, poln zdravih šal in mičnih dovtipov. Kdo bi se bil naslušal njegovih pogovorov? Jako zanimivo in poučno je bilo občevati ž njim, ker je bil na vsakem znanstvenem polju izobražen. Zraven pa je bil nad vse pobožen in bogoljuben. Najljubši izprehod mu je bil na pokopališču, kjer se je šetal med resnimi grobovi, v sveto molitev vtopljen. Kaj neki ga je vodilo tjekaj? Grobovje glasno govori: „Spomni se, človek, da si prah!“ „Spominjaj se poslednjih rečij!“ Naš narod bo vedno užival sad Kosarjeve pobožnosti. Malo molitvenih knjig se je namreč ljudstvu toliko priljubilo, kakor njegovo delo „Nebeska hrana“, katero je v dveh obširnih zvezkih l. 1875. in 1877. izdala „Družba sv. Mohorja“.

Svoje plemenito srce je Kosar razodeval v prekrasnih govorih. Slovel je po pravici kot najboljši cerkveni govornik cele škofije. Kjer je nastopil, očaral je poslušalce; njegovi zgovornosti se je upognilo vsako srce. Kar je on nekdanj rekel o Slomškemu, to je govoril narod tudi o njem: „Govorili so, kakor bi rožice sadili.“

Nur der verdient ein Denkmal gross und erzen,
Der selbst sich ein's gesetzt in Menschenherzen.

Postavil si je na ta način stotere spomenike. Njegovi ognjeni, duhoviti govori bodo še veke živeli v srcih hvaležnih Slovencev. —

Slovenec je bil Kosar z dušo in s telesom. Svoje učence je vedno navduševal za neprecenljive narodne svetinje. Boja se on, vrli sin savinjske doline, nikdar ni bal. Z besedo in peresom in dejanjem je stopal vedno pogumno na bojišče. Ko so sovražni valovi najhuje pluskali ob našo domovino, izdal je Kosar l. 1861. izboren vojevit spis, tiskan v prilogi dunajskega

lista „Vaterland“-a števil. 210. z naslovom: „Die Slovenen und ihre Gegner in Marburg.“ (Slovinci in njih nasprotniki v Mariboru.) Ne vem, je-li kdo našo stvar lepše, krepkeje in odločneje branil kakor takrat Kosar. Tako še ni nikdo rogov potrl nasprotnikom. „Ko bi molčali sedaj, izdali bi najsvetejše stvari slovenskega naroda. Zato hočemo potegniti tem hinavcem krinko raz obraz.“¹⁾ Navdušen, ponosen zakliče nasprotnikom v spisu: „Za vašo milost ne prosjačimo, mi hočemo jedino le pravico, da se v vseh razmerah javnega življenja v duhu svoje slovenske narodnosti gibljemo ravno tako prosto in brez ovir, kakor se gibljete vi v duhu svoje narodnosti. Prijateljstvo z vami brez enakopravnosti — bilo bi hlapčevstvo, in vaši hlapci biti — tega nečemo.“²⁾ Jednako odločen duh odseva iz njegovih mnogoštevilnih, temeljitih dopisov v „Novicah“ in „Danici“; jednak duh ga je vodil, ko je bil deželni poslanec, krepek branitelj našega prava.

Največja Kosarjeva zasluga v narodnem oziru je pa — po mojem mnenju — ta, da je Slomškega v pravi luči pokazal in njegov preslavni spomin za vselej utrdil med narodom. Nikdo ni Slomškega poznal bolj, kakor njegov ljubljani prijatelj in zvesti svetovalec Kosar; nikdo ni Slomškovih zaslug cenil tako, kakor on. Slomšek — Kosar, kako jasno se bliščita ti zvezdi na našem milem obnebju!

Kosar je še ves mlad v preroškem duhu slutil Slomškov pomen za nas. Ko je bil l. 1846. nesmrtni Slomšek imenovan lavantinskim škofom, priredili so celovski bogoslovci sijajno veselico njemu na čast. Zložili so slavospeve, polne iskrene ljubezni in otroške udanosti do njega; Davorin Grobelnik latinski, Viktor Grečnik nemški, Franc Kosar pa dva slovenska.

¹⁾ Jetzt zu schweigen wäre Verrath an den heiligsten Interessen der slovenischen Sache. Wir wollen also diesen Heuchlern ihre Maske vom Gesichte ziehen.

²⁾ Um Euere Gnade betteln wir nicht; wir wollen einzig nur das Recht, in allen Beziehungen des öffentlichen Lebens im Geiste unserer slovenischen Nationalität uns ebenso frei und ungehindert zu bewegen, wie Ihr es thut im Geiste Eurer Nationalität. Eine Freundschaft mit Euch ohne Gleichberechtigung wäre nur unsere Knechtschaft, und Euere Knechte sein — wollen wir nicht!

Pri slavnosti je govoril vsakateri svoj spev z mladeniškim plamenom; pozneje so jih objavili tudi po tisku. Kosar je izrazil v prvem spevu neizmerno veselje labodske vladikovine nad Slomškovim imenovanjem.

V radosti se srce taja,
V radosti okó topí,
Ljubav žilco vsako maja,
Lice vsakim' se žarí.

Na stolici že visoki
V cerkvi svitli knez sedí,
Verno vsak njegovi roki
Vdanost svojo izročí.

Mislit' to — u tesnem krili
Srcu več ostaje ni; —
Knez uzvišen, vselej mili
V duhu k tebi hrepení!

V drugi pesmi pa poveljuje že dotokratne zasluge Slomškove v res navdušenih, vzvišenih vrsticah. Škoda, da bi se ta Kosarjeva prelepa pesem izgubila; otmimo jo torej temni pozabljivosti! Glasí se ta pač najlepši slavospjev na Slomškega — lepšega ne poznamo — doslovno:

Tudi ti Slovenja cela,
Kakor dalč tvoj jezik gré;
Tudi ti bod dans vesela,
Teb' pred vsem spodobi se.

Veseli se mati prava,
Ko časti se njeni sin;
Le raduj se mati Slava,
Tvoj najboljši ta je sin!!

Bolj, ko vsi, je tebe ljubil,
Bolj, ko vsi, te ljubi še;
Bolj, ko vsi, za te se trudil, —
Al dokazov treba je?

Kdo z otroci tvojmi hodi,
Pot čednosti jih učít?
„Angelj“ jih „molitve“ vodi,
Spisal on ga njim je v prid.

Kdo devištva tvojim hčeram
Venc prelepi, kdo ohran'?
On z „devištvam“ stopil svojim
Zapeljivcu je u bran.

Kdo mladenče tvoje zvesto
Pot nedolžnosti pelja?
On za čisto jim nevesto
„Pot življenja srečno“ da.

„Evangelja svet'ga hrana“
Ukaželnim kruh drobí;
Kak bo šola prav peljana,
„Blaže v šoli“ te uči.

Da, na uma tvojga vejih
Kar zorilo, shrani se,
Po širokih tvojih mejih
Tud „drobtince“ zbirat gre.

Tvoja hčer še ni rodila
Toljko pridniga sinú;
Kak boš vredno ga častila?
Kaj v zahvalo dala mu?

V gorah kresi naj gorijo,
V rekah venci naj tekó!
Kakor dalč Slovenci ž'vijo
Slavo njemu naj pojó:

Slava, slava, trikrat slava
Svetlim' bratu Našimu!
Pa tud slava, slava, slava
Ferdinandu milimu!

Blagor našemu narodi,
Ki ga vlada tak vladar;
Ki zasluge same sodi,
K' mu le blagor naš je mar.

Ko je nedosegljivi Slomšek umrl, spisal je Kosar silno zanimiv njegov življenjepis v „Drobtinicah“ l. 1863. Kako lepo pravi v predgovoru o Slomškeku, da je bil „Slovenec visok svetilnik, ki jim je stezo kazal k boljši bodočnosti in lepši narodovi prihodnosti, in jih s svojo žarno svetlobo ogreval in navduševal v vojski za naroda blagor in pravice. — Vsakkratni pogled te častite (Slomškove) podobe naj vam pred oči postavi Njih čednosti visoke, da jih posnemate, Njih nauke prelepe, da se po njih ravnate, Njih mnogo trpljenje in žrtvovanje za blagor naroda, da sad njih del in trudov s hvaležno zvestobo ohranite!“ O — Slomšek je bil samo jeden, to je Kosar vedel predobro. A ne samo Slovenci, tudi Nemci in drugi narodi naj spoznajo našega velikana Slomškega neprimerljive vrline. Zato je Fr. Kosar spisal izborno, 328 strani obširno knjigo: „Anton Martin Slomšek, Fürstbischof von Lavant, dargestellt in seinem Leben und Wirken“ (1863). To je najboljše Kosarjevo slovstveno delo, vzoren življenjepis, ki je v čast slovenskemu pisatelju in nemškemu slovstvu. Zasluge, značaj in čednosti Slomškove so tu naslikane kakor nikjer. Ko je bil dné 24. rožnika l. 1878. odkrit dostojni Slomškov spomenik v mariborski stolni cerkvi, proslavljal je Kosar v kljub velikim sovražnim zaprekam Slomškega s prižnice v govoru, ki se

lahko imenuje vrhunec slovenske zgovornosti. Pozneje je objavil govor v slovenskem in nemškem jeziku v tisku.

Kjerkoli je Kosar govoril o Slomšek, hotel je vedno vneti drage mu poslušalce. Imel je pač vedno v mislih Slomšekove ganljive besede: „Prijatelji Slovenci! Rajnih Slovencev posnema bodi naša slava, bodi naše pristrčno veselje!“

Ta dragoceni opomin bodi i nam v vspodbudo, ko zremo na Kosarja! On naj nam sveti z velikimi čednostmi in svetlim vzgledom na potu narodne omike. Da pa dosežemo stotere — stotere uspehe, za to prôsi, naš nepozabljivi slavljeneč Kosar, gori nad zvezdami za svoje ljube Slovence!

Demeter Ivanovič Mendeljejev.

(Spisal I. P.)

(Konec.)

II.

Ko smo na kratko seznanili čitatelje z življenjem slavnega ruskega učenjaka Mendeljejeva, izpregovorimo sedaj nekoliko o njegovem znanstvenem delovanju. Ta naloga pa ni lahka, ker je bilo delovanje tega moža jako obširno in raznovrstno; ko bi hoteli natančneje govoriti o tem, spisati bi morali celo knjigo. Pečal se je s čisto znanostjo, pa tudi z njeno porabo. Njegovo delovanje se tiče kemije, fizike, meteorologije, tehnologije, narodnega gospodarstva in mnogih drugih znanstev. Najznamenitejšje je pač njegovo delovanje v kemiji; primerjati ga moremo le najslavnejšim kemikom, kakor so bili Lavoisier, Berzelius, Liebig. Njegovo ime je posebno zaslovelo v učenem svetu, ko je odkril perijodični zakon, za kar je dobil v Angliji visoko odlikovanje — Davyjevo svetinjo.

Pred Mendeljejevom so že nekateri kemiki opazovali, da je neka zveza med atomnimi težami in fizičnimi pa kemijskimi svojstvi nekaterih prvin in da se v tem oziru dadé prvine razdeliti v več skupin. Take skupine so klor, brom in jod, žveplo, selen in telur, litij, natrij in kalij. V teh skupinah je atomska teža srednje prvine skoro jednaka polovici vsote atomske teže dveh bližnjih prvin. Demeter Ivanovič Mendeljejev je to stvar dalje zasledoval in našel po mnogih težavnih preiskavah, da se v tem oziru dadó razdeliti vse kemijske prvine v osem velikih skupin. Podlaga tej razdelitvi prvin je bilo to, da so se najprej vse znane prvine postavile v dolgo vrsto po atomskih

težah, pri čemer se pa vodik ni jemal v poštev. Prvi člen te vrste je bil litij z atomsko težo 7, poslednji pa uran z atomsko težo 240. Ko se je ta vrsta pregledala, opazilo se je, da se ponavljajo vsakokrat elementi s podobnimi svojstvi, ako se atomska teža povekša za 16. V vsaki teh perijod se polagoma preminjajo kemijska in fizična svojstva. V začetku so prvine s kovinskimi svojstvi, na koncu z nekovinskimi. Na jednom koncu se prvine rajše spajajo s kisikom, na drugem z vodikom, in sicer opazujemo, da se kovine, ki so na jednaki stopinji v perijodi, spajajo z jednakim številom atomov-vodika ali kisika. Jednaka pravilnost se kaže gledé na kemijsko sorodnost in gledé na spojine z drugimi prvini. Iz prvin, ki stojé na enakem mestu v sledečih perijodah zaporedoma, sestavil je Mendeljejev prej omenjenih osem skupin. V vsaki tej skupini se zasleduje zopet neka pravilnost v svojstvih vanjo spadajočih prvin. Prve skupine so redkejše, mnogokrat plini, poslednje gostejše, trda telesa. Prehod pa se vrši le polagoma. Od plinov se preide namreč na tekočine, potem šele na trda telesa.

Pri sestavljanju tega sistema je Mendeljejev imel večje težave, kakor bi si kdo mislil. Več prvin še ni znanih, in tako ni mogel izpolniti vseh mest v perijodah in skupinah, da bi bil sistem popoln. Prepričal se je, da tu in tam nedostaje še te ali one prvine. Po svoji teoriji je précej določil, kakošno svojstvo bi imela dotična prvina. Če je pa Mendeljejeva teorija trdna, morale so se najti prvine s svojstvi, katere je